

Любов Мунтян
(Чернівці)

СФЕРИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ GLOBALIZATION У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Досліджено вербальну репрезентацію концепту GLOBALIZATION у науковому дискурсі. На основі інтегрованого використання когнітивного аналізу та квантативних прийомів визначено сфери вираження досліджуваного концепту.

Ключові слова: концепт, слова-супровідники, сфери вираження концепту.

Исследуется вербальная репрезентация концепта GLOBALIZATION в научном дискурсе. На основе интегрированного использования когнитивного анализа и квантативных методов определены сферы выражения концепта.

Ключевые слова: концепт, слова-сопроводители, сферы выражения концепта.

The article deals with verbal representation of concept GLOBALIZATION on partial language level in scientific discourse. The method of conceptual analysis and the statistical analysis is applied. The article also touches upon the issue of language as a mechanism of storing, structuring and reproduction of knowledge. Lingual means are considered as a form that is acquired by conceptual structures to be represented in language. Language being the main way of forming and expressing thoughts is a means to investigate cognitive structure of our mind.

The author comes to the conclusion that the research and analysis of accompanying words makes it possible to penetrate into cognitive structure of the concept. Cognitive and semasiological analysis enables us to show all lingual means that explicate the cognitive structure in the text. The perspective of further research is seen in investigation of the concept in different discourses which will extend the field of the concept and open new notional and figurative elements.

Key words: concept, accompanying words, spheres of concept explication.

Проблема вербалізації концептів привертає увагу багатьох сучасних вчених. Проте, незважаючи на велику кількість фундаментальних досліджень у цій галузі знань ([2], [3], [8]) репрезентація концептів залишається сферою, що вимагає поглибленого вивчення. Помітну зацікавленість викликають концепти, що займають провідні позиції в концептуальній картині світу і стають особливо актуальними. Серед них досліджуваний нами концепт “Globalization”, який почав формуватися на межі XIX-XX сторіч та посів чільне місце в концептосфері англomовної спільноти. Про його актуальність свідчить хоча б той факт, що тільки англійською мовою до початку 2005 року було видано 3300 праць на цю тему. А як стверджує відомий когнітолог-лінгвіст В. І. Карасик, велика кількість номінацій концепту свідчить про актуальність вербалізованого концепту для народу [4]. Проте варто зазначити, що

незважаючи на це, концепт “Globalization” ще не став об’єктом наукових розвідок науковців-когнітологів.

Актуальність дослідження визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на опис вербалізованих фрагментів картин світу, недослідженістю концепту GLOBALIZATION та посиленням уваги лінгвістів-когнітологів до використання статистичних методів аби підтвердити об’єктивність дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб, використовуючи когнітивний аналіз та елементи квантативних методів, виявити сфери вираження концепту в науковому дискурсі.

Зазначена мета передбачає виконання таких *завдань*: 1) здійснити вибірку лексем-вербалізаторів концепту в тексті; 2) розробити класифікацію лексико-семантичних груп слів, що вживаються з номінативною лексемою концепту в одній синтагмі; 3) виконати кількісні розрахунки частоти вживання лексико-семантичних груп; 5) на основі статистичних розрахунків (критерію χ^2) визначити найактуальніші сфери вираження концепту. *Матеріалом* дослідження слугувала доповідь, що являє собою представлення концепту в науковому дискурсі.

Перед безпосереднім аналізом концепту GLOBALIZATION зупинимося на методології та теоретичних засадах дослідження.

Мова як один з когнітивних механізмів збереження, структуризації знань, є об’єктом дослідження когнітивної лінгвістики. Система мови репрезентує певне бачення світу, відповідно кожен мовний знак з семіотичної точки зору виступає засобом збереження інформації в певному узагальненому вигляді. У свідомості мовців певний семіотичний знак активує не тільки власне значення, а значно більший обсяг інформації. Саме мовні засоби дають нам змогу побачити, які ментальні структури вони представляють. Адже мовні засоби – це “форма, яку набувають концептуальні структури, щоб бути вираженими у мові” [10, с. 348]. Мова – матеріал для наукових пошуків когнітологів, адже вона є головним засобом формування та вираження думок. Відповідно, якщо мову розглядати як “джерело поверхневих структур, що репрезентують когнітивні структури, то досліджувати їх можна з допомогою доступних нам мовних структур” [1, с. 182]. Слово як оперативний елемент довготривалої пам’яті через своє лексичне значення перебуває у системно-асоціативних зв’язках з іншими мовними одиницями, утворюючи семантичну мережу лексичної тканини твору. В

процесі вибору слова для побудови вербальної форми тексту активується система значень мови [5]. Отже, досліджуючи мовні структури, ми можемо дізнатися більше про когнітивні.

Всі мовні засоби вираження концепту формують відповідну лексико-семантичну парадигму, що включає не тільки прямі номінації концепту, але й всю сукупність його парадигматичних та синтагматичних зв'язків. Зважаючи на те, що кожна лексична одиниця знаходиться у певних зв'язках з групою формально близьких слів, що визначаються основою цього слова [7, с. 60], концепт виражається не тільки власне назвою концепта, а й спільнокореневими словами. У нашому дослідженні ми досліджували не лише зв'язки безпосередньої номінативної лексеми GLOBALIZATION, але й деривативної лексеми *global*. Синтагматичні зв'язки спільнокореневих слів також представляють собою вербальні засоби вираження концепту. Лише функціонуючи в мовленні у поєднанні з іншими словами, слово розкриває свої парадигматичні ознаки. Саме тому вивчення оточення концепта у дискурсі має велике значення для розкриття сфери вираження концепту.

Для систематизованої репрезентації сфер вираження концепту, що номінується в мові, проводиться аналіз слів-супровідників, що концепт уточнюють або пояснюють. Об'єктивації концепту не лише за допомогою слова-імені концепту, а й супровідними словами уможливорює створення мовно-мисленнєвого портрета предмета чи явища, що стоять за концептом. У процесі творення такого портрета семантична структура слова-імені відкриває його значеннєве наповнення, а супровідні слова відтворюють окремі фрагменти образу предмета, що дозволяє інтерпретувати культурно значущі смисли (за якостями, ознаками, характеристиками, що виражаються прикметниками; за функціями, діями, переживаннями, що читаються у дієсловах; за об'єктами предметної дійсності, живою чи неживою природою, вираженими за допомогою іменників). Супровідні лексичні одиниці несуть додаткові знання, за допомогою яких слово-концепт набуває об'ємної експлікації [10].

Здійснивши вибірку лексем-вербалізаторів імені концепту та його деривату *global*, ми погруппували супровідні слова відповідно до частин мови, до яких вони належать: іменників, дієслів та прикметників. У нашій розвідці ми розглядатимемо тільки дієслова та іменники, зважаючи на невелику кількість прикметників. Найбільш частотними супровідними словами до імені концепту

виявилися іменники: всього було виявлено 2427 супровідних слів. Їх було погруповано в 30 лексико-семантичних групи (ЛСГ), серед них найбільш частотними групами були: *мислення, категорії мислення* (300 супровідних слів), *економіка/господарювання* (224), *організації, установи, угруповання, нагромадження* (196).

За результатами підрахунків було виявлено 1100 супровідних дієслів. Дієслова розділено на 24 лексико-семантичні групи. Найчастотнішими виявилися такі: *процес, зміна, розвиток* (182), *морально-інформаційна дія/вплив* (132), *модальність* (125).

Кількісний підрахунок вживання супровідних слів деривативної лексеми *global* дав такі результати: супровідних іменників було 3453, дієслів – 1401. Найбільш частотними виявилися супровідні іменники, що позначають *"економіку, господарювання"* (508), *"організації, установи, угруповання нагромадження"* (377), *"мислення, категорії мислення"* (337).

Зважаючи на те, що виключно кількісні дані вживання лексико-семантичних груп не дають змоги визначити, які саме ЛСГ мають вибірковий характер вживання у досліджуваному дискурсі, ми застосуємо статистичні методи обчислення, аби встановити, чи частота вживання лексико-семантичних груп супровідних слів перевищує деяку теоретично очікувану величину. Із цією метою застосовуємо критерій χ^2 . Найпоширенішою формулою для обчислення є формула χ^2 [6, с. 35]:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O-E)^2}{E}$$

де O – фактично існуючі (емпіричні) величини;

E – теоретично очікувані; знак Σ означає суму [6, с. 35].

З усіх отриманих величин χ^2 для подальшого аналізу обрано лише ті, де фактичні величини того чи іншого ЛСГ перевищують теоретично очікувану величину.

Статистичні розрахунки вживання лексико-семантичних груп іменників засвідчили, що найактуальнішими сферами, яких торкнувся процес глобалізації, виявилися: *"люди"*, *"економіка, господарювання"*, *"географічні поняття"*, *"держава, країна, територія"*.

ЛСГ *"люди"* демонструє, що процес GLOBALIZATION безпосередньо впливає на їх життя і стає невід'ємною складовою людської спільноти. *"More people than ever before do not want to be left behind by the globalization train; but they want to be sure where it is heading, and that it is travelling at survivable speed"* [9, с. 7].

Таблиця 1

Результати статистичного аналізу за допомогою критерію χ^2
класів супровідних іменників

Іменник		
Класи	Global	Globalization
1. Люди		40,44
2. Почуття, емоції		8,37
3. Стосунки між людьми, вчинки		
4. Життєдіяльність організму	4,96	
5. Стан, посада, професії		
6. Соціальний статус		4,32
7. Власні назви, прізвиська		4,88
8. Географічні поняття		23,01
9. Звук, запах, температура, колір	4,14	
10. Маса, об'єм, довжина		
11. Форма, структура, геометричні фігури	8,95	
12. Процеси, перетворення		
13. Час, відрізки часу		15,42
14. Дії/рух	8,04	
15. Приміщення, просторові поняття		13,65
16. Організації, установи, угруповання	12,05	
17. Предмети, пристрої, речі, меблі		
18. Мова, спілкування		9,22
19. Офіційні документи, угоди, тексти		
20. Держава, країна, територія	17,18	
21. Культура, наука		
22. Народ, раса		
23. Політика	5,52	
24. Право		
25. Економіка, господарювання	37,22	
26. Війна, конфлікти, протистояння		
27. Події	5,97	
28. Абстрактні поняття		35,90
29. Мислення, категорії мислення		11,03
30. Транспорт		5,25

Як видно з таблиці, критерій χ^2 визначає відмінні ЛСГ іменників для номінативних лексем концепту – **global** та **globalization**.

Сфери вираження концепту, що представлені групами слів-супровідників номінативної лексеми **global** у дискурсі, відкривають нам нові сторони втілення концепту: ЛСГ "економіка, господарювання", вживання якої значно переважає теоретично очікуване її використання, свідчить про нерозривний зв'язок процесу глобалізації з екомічними процесами. "The debate on globalization is fast becoming a debate on democracy and social justice in a **global economy**" [9, с. 3].

Таблиця 2

Результати статистичного аналізу за допомогою критерію χ^2
класів супровідних дієслів

Дієслова		
Класи	Global	Globalization
1. Рух, переміщення в простор, напрямок		
2. Процес, зміна, розвиток	55,73	
3. Початок/кінець дії		
4. Фізична дія		34,04
5. Продукуюча дія	18,72	
6. Деформуюча дія		
7. Вдале/невдале виконання дії		
8. Спроба виконання дії		
9. Володіння, придбання, втрата	4,46	
10. Емоційно-психічний стан		11,83
11. Стосунки між людьми		
12. Емоційно-психічний вплив	15,61	
13. Мовленнева діяльність		
14. Розумова діяльність		
15. Соціальна активність		
16. Чуттєве сприйняття		14,41
17. Буття		18,77
18. Положення в просторі		
19. Морально-інформаційна дія/вплив		29,76
20. Референція	7,00	
21. Модальність		
22. Дія природних явищ		
23. Фізіологічний стан, функції організму		
24. Інше		

Статистичний аналіз супровідних дієслів указав нам на дії, завперш пов'язані з процесом глобалізації. Для номінативної лексики *global* найбільш частотною сферою вираження концепту є "процес, зміна, розвиток". "Global markets require effective States, if countries are to benefit from globalization, they need a State which can *develop* the institutional capabilities – both social and economic – needed for sound and equitable economic growth" [9, с. 7].

ЛСГ "фізична дія" виявився домінантним для номінативної лексики *globalization*, серед найбільш часто вживаних дієслів "set", "help", "protect". "Globalization has *set* in motion a process of far-reaching change that is affecting everyone" [9, с. 10].

Дослідження слів-супровідників дозволяє проникнути в когнітивну структуру концепту. Основним способом такого проникнення слугує когнітивно-семасіологічний аналіз усіх тих мовних засобів, які об'єктивують дану когнітивну структуру в тексті.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні концепту в інших дискурсах, що значно розширить поле концепту й відкриє нові компоненти його поняттєвої та образної складової.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке : учебное пособие / Н. Ф. Алефиренко. – М : Флинта; Наука, 2005. – 416 с.
2. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
5. Єсипенко Н. Г. Синергетика культурного концепту і мовного знаку (на матеріалі англомовної прози XVIII–XX століть) / Єсипенко Н.Г. // Науковий вісник Чернівецького університету ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2010. – С. 10–22.
6. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики : учеб. пособие / В. В. Левицкий. – Черновцы : ЧГУ, 1989. – 156 с.
7. Медникова Э. М. Значения слова и методы его описания : на материале современного английского языка : учебное пособие / Э.М. Медникова. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 208 с.
8. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 824 с.
9. A Fair Globalization : Creating Opportunity for all. World Commission on the Social Dimension of Globalization. – Geneva : International Labour office, 2004. – 168 p.
10. Evans V. Evolution of Semantics / V. Evans // Elsevier Encyclopedia of Language and Linguistics. – Killington; Oxford : Elsevier, 2005. – 2nd ed. – P. 345–353.